

1911, 1921, 1928⁽¹⁾. 'Ολόκληρος ὁ «Τάφος» μεταφράστηκε γαλλικά ἀπὸ τὸν Eugène Clément, μὲ πρόλογο τοῦ Philéas Lebèsque⁽²⁾ καὶ βραδύτερα ἀπὸ τὸν Pierre Baudry⁽³⁾ (†1931). Μεταφράστηκε ὁλόκληρος κι' ἀγγλικά σὲ στίχους ἀπὸ τὸ Δημήτρη Μιχάλαρο⁽⁴⁾. Ἀποσπάσματα τοῦ «Τάφου» ἔχουμε μεταφρασμένα ἀγγλικά ἀφ' τὸ Θεόδωρ. Φ. Στεφανίδη καὶ τὸ Γιώργο Κ. Κατσιμπαλι⁽⁵⁾, ἰταλικά ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Vincenzo Biagi⁽⁶⁾.

Ὁ «Τάφος» εἶναι μακρόσυρτο λυρικό μοιρολόγημα τοῦ Ἄλκη, χωρὶς νὰ νοματίζεται σὲ αὐτὸ τὸ «ὦραιο παιδί». Καὶ τὸ μοιρολόγημα αὐτό, τὸ πολύστιχο, εἶναι σὲ πολλὰ μέρη του ἀντίλαλος τοῦ Κάτω Κόσμου καὶ τοῦ Παντοτινοῦ Ξενητεμοῦ, ὅπως τὸν φαντάζεται ὁ ἀμόλευτος τραγουδοπλέχτης Ἑλληνικὸς λαὸς κι' ὅπως μᾶς τὸν ἱστορήσε ὁ δάσκαλός μας καὶ μεγάλος, μεγάλος

δημιουργὸς Ν. Γ. Πολίτης⁽⁷⁾. Ὁ Χάρος, ἡ Χαρόντισσα, ὁ μαῦρος κι' ἄγριος καβαλλάρης, ὁ Κάτω Κόσμος, τὸ νερὸ τῆς ἀρησιᾶς, τὰ Χαροπαλέματα στὰ μαρμαρένια ἀλώνια, τὰ φαγοπότια τοῦ Χάρου καὶ τῆς Χαρόντισσας κάτω στὸ ραχνιασμένο τόπο,⁽⁸⁾ ὅλα εἶναι γνώριμοι ἴσκιοι καὶ γνώριμες παραδόσεις σὲ μᾶς καὶ πολὺ γνωριμώτερα πράγματα στοὺς παπποῦδες μας ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες. Ὁ «Τάφος» κ' ἡ συνέχεια του, «Ὁ Πρῶτος Λόγος τῶν Παραδείσων»⁽⁹⁾, ἀνήκει σὲ κύκλο παλαμικῶν ἔργων πὺν γυρίζουν ὁλόγυρα ἀφ' τὴν ἰδέα τοῦ Θάνατου καὶ τοῦ Ἀπέθαντου⁽¹⁰⁾ σ' αὐτὸν τὸν κύκλο ἀνήκουν κι' ἄλλα πολλὰ καὶ τὸ διήγημα «Θάνατος Παλληκαριοῦ» καὶ κάπως τὸ δράμα «Τρισεύγενη»⁽¹¹⁾ καὶ τὰ τραγούδια «Ὁ Θάνατος τῆς Πεντάμορφης»⁽¹²⁾ κι' «Ὁ θάνατος τῆς Κόρης»⁽¹³⁾, πὺν σὲ αὐτὰ ὁ Κωστής Παλαμᾶς ποιητικὰ καταπιάνεται μὲ τὶς ἰδέες τῆς μετεμψύχωσης καὶ τῆς ἐκμηδένισης. Στὸν ἴδιο κύκλο πρέπει νὰ τάζουμε καὶ τὸ παλαμικὸ τραγούδι «Ἡ χώρα πὺν δὲν πεθαίνει»⁽¹⁴⁾, μὲ τὴν ἀποκαλυπτικὴ ἀφιέρωση στὴν «Πικρότατη ψυχὴ» τοῦ ξεψαχνιστῆ ἀνθρώπου καὶ μόττο ἀπὸ μιὰ δημοτικὴ παράδοση, πὺν τὴν ξέρω κι' ἀφ' τὸν ἀρχαδικὸ λαογραφικὸ

(1) Πρὸβλ. Γ. Κ. Κατσιμπαλι, Βιβλιογραφία Κωστή Παλαμᾶ, Α', Ἐκδόσεις, σελ. 4-6, ἀρθ. 6, 11, 21, 31.

(2) *Costis Palamas, Œuvres Choiesies, traduites du néo-grec par Eugène Clément, Professeur agrégé au lycée de Nice. Préface de Philéas Lebèsque. Tome I. Paris. Éditions E. Sansot, R. Chiberré, Éditeur, 7, Rue de l'Éperon [1922].*

(3) *Costis Palamas, Le Tombeau. Traduction rythmée et assonancée par Pierre Baudry. Athènes. Librairie Kauffmann. 28 rue du Stade. Paris, Société d'édition «Les Belles-Lettres». 95, Boulevard Raspail (Impr. «Hestia») 1930. Μὲ πρόλογο τοῦ Ποιητῆ καὶ τοῦ Tigrane Yergate. Τί γράφει ὁ Ποιητὴς γιὰ τὸν Pierre Baudry καὶ τὴ μετάφρασή του τοῦ «Τάφου», δὲς στὴν «Ποιητικὴ» του, σελ. 171. Στὸν Ποιητὴ Pierre Baudry, ἔχει ὁ Κωστής Παλαμᾶς ἀφιερῶσει τὸ τραγούδι του «Βραδινὴ Φωτιά», στὴ συλλογὴ του: «Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά», ἔγδ. Β', σελ. 142.*

(4) *The Grave, by Kostas Palamas. Rendered into english verses by Demetrios A. Michalaros. With an Introduction by Prof. Louis Roussel, Professor of Neohellenic Literature, University of Montpellier, France. The American Hellenic Book Pub. Co, Chicago III. 1930.*

(5) *Poems, by Kostas Palamas. Selected and rendered into english by Theodore Ph. Stephanides and George C. Katsimbali 1925. [Printed in Great Britain by Hazell, Watson & Viney, Ltd., London and Aylesbury].*

(6) Ὅπου παραπάνω (πρὸβλ. σελ. 61α, ὑπόσημ. 2). Πρὸβλ. Γ. Κ. Κατσιμπαλι, ὅπου παραπάνω, σελ. 13-15 ἀρθ. 83, 97, 88, 89, 94.

(7) Μελέτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Νεοελληνικὴ Μυθολογία. Μέρους Β' (Ἀθήνα 1874) σελ. 237 κ. ἔ. Πρὸβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτη, Παραδόσεις, τόμ. Α', σελ. 610-616. Αὐτὰ τὰ δύο βιβλία εἶχαν τὴν πρώτη θέση στὴν ξεχωριστὴ σειρὰ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ποιητῆ, ὅπου ἦσαν ἀραδιασμένα τὰ διάφορα ἔργα τοῦ μεγάλου, μεγάλου Δημιουργοῦ.

(8) «Τάφος», ἔγδ. Α', σελ. 25, 31, 37, 43-45, 57, 71-74. Πρὸβλ. Ν. Γ. Πολίτη, Νεοελληνικὴ Μυθολογία, τόμ. Β', σελ. 249 κ. ἔ., 252 κ. ἔ., 258 κ. ἔ., 274 κ. ἔ., 328 κ. ἔ., 348 κ. ἔ., 355 κ. ἔ. δὲς καὶ παραπάνω, σελ. 71, ὑπόσημ. 1.

(9) Πρὸβλ. παρακάτω, σελ. 74β. κ. ἔ.

(10) Γιὰ τὰ ἀντικρύσματα τοῦ θάνατου στὸ παλαμικὸ ἔργο διάβασε τὸ κεφάλαιο «Νέκρια» στὸ σχετικὸ βιβλίον τοῦ Κ. Τσάτσου, σελ. 102 κ. ἔ.

(11) Κοίταξε παρακάτω.

(12) Στὰ «Μάτια τῆς Ψυχῆς μου», ἔγδ. Α', σελ. 105-106.

(13) Στὴν ἴδια συλλογὴ, σελ. 107-109. Διάβασε τοῦ Κωστή Παλαμᾶ, Ἡ Ποιητικὴ μου, σελ. 143-149: «Ὁ θάνατος τῆς κόρης» (= τὸ τέλος μιᾶς ὁμιλίας τοῦ Ποιητῆ: «Πῶς τραγουδοῦμε τὸ θάνατο τῆς κόρης».)

(14) «Βωμοί», ἔγδ. Β', σελ. 4-7. Πρὸβλ. Κ. Τσάτσου, ὅπου παραπάνω, σελ. 120-121.

θησαυρό. Στή « χώρα που δὲν πεθαίνει » ἀνήκουν οἱ ἀθάνατοι, οἱ ποιητές, κι' ἄλλοι μεγάλοι καὶ δυνατοὶ δημιουργοί, πού τοὺς πλακώνει ὁ πόνος τῆς ἀθανασίας μαζί με τὸν ἀτέλειωτο δαρμό τοῦ μελλομένου ἀγνωστοῦ, πόνος τρανότερος κι' ἀφ' τὸν πόνου τοῦ θανάτου· γι' αὐτὸ κ' οἱ χωραίτες τῆς ἀπέθαντης χώρας ἀναζητοῦν τὸ λυτρωτὴ τὸ Χάρο καὶ δὲν ἔχουν καλύτερη μοῖρα ἀπὸ τοὺς ἀπλοὺς καὶ διαβατικούς χωραίτες κάθε χώρας πού πεθαίνει. Στὸν ἴδιο κύκλο ἔχει τὴ θέση του καὶ τὸ τραγούδι « Ὁ νεκρός »⁽¹⁾, πού δὲν εἶν' ἄλλος παρὰ ὁ Πάνος Δ. Παλαμᾶς, πρωτοξάδερφος τοῦ Ποιητῆ, πού ξανθὸς κι' ὠραῖος εἴκοσι χρονῶν πέθανε στὰ Μεσολόγγι, ἀφήνοντας στοὺς γονιούς του καὶ στ' ἀδέρφια του μι' ἀπαρηγόρητη λύπη⁽²⁾. Στὸν ἴδιο κύκλο ἔχουν τὴ θέση τους καὶ τὰ τραγούδια: « Ἴσμήνη »⁽³⁾, « Σὲ μιὰ πού πέθανε »⁽⁴⁾, μερικοὶ στίχοι ἀπὸ τὸν « Ἀσκραῖο »⁽⁵⁾, « Γιὰ μιὰ πεθαμένη »⁽⁶⁾, « Γιὰ τὸν τάφο τοῦ ζωγράφου Γυζῆ »⁽⁷⁾, « Τοῦ Τρικουπῆ μνημόσυνο »⁽⁸⁾, « Ὁ Πρόγονος »⁽⁹⁾, « Τὸ πεθαμένο ἀγόρι » (ἀφιερωμένο στὸν [Δ.] Ταγκόπουλο)⁽¹⁰⁾, « Στὴν κόρη πού σκοτώθηκε »⁽¹¹⁾, ὁ « Ἐπιτάφιος τοῦ νέου μου φίλου Νίκου Α. Φανδρί-

δη »⁽¹⁾, ἢ « Ἠγησώ »⁽²⁾, δῶ κι' ἐκεῖ, « Ἡ παιδούλα στὸν τάφο τοῦ Μπότσαρη »⁽³⁾, ἢ « Ἠγησώ » στοὺς « Πεντασύλλαβους »⁽⁴⁾, ὁ « Νεκρώσιμος Ὑμνος (στὸν ἀδερφό του Χρῆστο Παλαμᾶ) »⁽⁵⁾, « Ἡ Καλυψὼ Κ. Κατσιμπαλῆ » (διπλὸ τραγούδι)⁽⁶⁾, κ' « Ἡ κόρη τοῦ Ἀστραπόγιαννου », πού ὁ στίχος του κυκλώνει τὰ μέτωπα τοῦ Διάκου καὶ τοῦ Φωτεινοῦ καὶ τοῦ Βλαχάβα καὶ τοῦ Κατσαντώνη⁽⁷⁾.

Ὁ « Τάφος », συναισθηματικὸς κόσμος ἔξω ἀπὸ τοπικὰ καὶ χρονικὰ σύνορα, σκαλι-σκαλί γίνεται ἀπὸ μοιρολόγι τοῦ Ἄλκη τραγούδι τοῦ πατρικοῦ πόνου καὶ γενικώτερα τοῦ ἀνθρώπινου καημοῦ. Μὰ τὸ νεκροκάραβο τοῦ « Τάφου » δὲν τὸ κυβερνεῖ συναισθηματικὰ ὁ Ποιητῆς Παλαμᾶς, ἀλλ' ὁ πατέρας Παλαμᾶς⁽⁸⁾, μετὰ τὴ συνηθισμένη του τρίμορφη σημαία τῆς Θέσης, τῆς Ἀντίθεσης καὶ τῆς Σύνθεσης⁽⁹⁾. Γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ Τάφου πολὺτιμο εἶναι τὸ Ζ' κεφάλαιο τῆς « Ποιητικῆς » τοῦ Κωστή Παλαμᾶ ἔχει τὸ κεφάλαιο τοῦτο τὸν τίτλο « Ὁ χαμὸς ἐνὸς παιδιοῦ »⁽¹⁰⁾ κ' ἐγράφηκε στὰ 1929· « ὅλη μου ἡ ποίηση ἐκείνη —

(1) Ἀσάλευη Ζωή, ἐγδ. Β', σελ. 32-33 (πρωτοδημοσιεύτηκε στὴν « Τέχνη », τομ. Α', 1898-9, σελ. 273, μὰ γράφτηκε στὰ 1897 στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, καὶ πήγασε πολὺ πρωτότερα, ἀπάνω-κάτω στὰ 1875, στὸ Μεσολόγγι).

(2) Διάβασε ἓνα γράμμα τοῦ Ποιητῆ, πού τυπώθηκε στὴ « Νέα Ζωή », περίοδος Γ', τόμ. ΙΓ', φυλλάδιο 6 (Ἀλεξάντρα, Ἀπριλῆς 1926 = Πανηγυρικὸ Κωστῆ Παλαμᾶ) σελ. 47-49. Στὸ ἴδιο μέρος, σελ. 45-54, ὁ καθηγητῆς Louis Roussel τύπωσε μιὰ καλὴ ἀνάλυση τοῦ τραγουδιοῦ « Ὁ Νεκρός » κ' ἔδωκε καὶ μετάφραση στὰ γαλλικὰ τοῦ ἴδιου τραγουδιοῦ, πρβλ. Κ. Τσάτσος, ὁπού παραπάνω, σελ. 104.

(3) « Ἀσάλευτη Ζωή », ἐγδ. Β', σελ. 62.

(4) « Στὸ ἴδιο μέρος » καὶ στὴν ἴδια ἐγδ., σελ. 66.

(5) Ἐπίσης, σελ. 137 κ. ἔ.

(6) Ἐπίσης, σελ. 171-2.

(7) Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά, ἐγδ. Β', σελ. 29-31.

(8) Στὸ ἴδιο μέρος καὶ στὴν ἴδια ἐγδ., σελ. 64-65.

(9) Ἐπίσης, σελ. 138-140.

(10) Ἐπίσης, σελ. 146-147.

(11) Ἐπίσης, σελ. 151-153.

(1) « Βωμοί », ἐγδ. Β', σελ. 126-127.

(2) « Τὰ Παράκαιρα », ἐγδ. Β', σελ. 83-84.

(3) Ἐπίσης, σελ. 123-151.

(4) Ἐγδ. Α', σελ. 64-67, ἀρθ. 38.

(5) Δειλοὶ καὶ Σκληροὶ Στίχοι, ἐγδ. Β', σελ. 188.

(6) Στὸ ἴδιο μέρος καὶ στὴν ἴδια ἐγδ., σελ. 186-188.

(7) Ἡ Ἀσάλευτη Ζωή, ἐγδ. Β', σελ. 172. Γιὰ τὰ παλαμικά τραγούδια, πού γυρίζουν ὁλόγυρα ἀπὸ τὴν ἰδέα τοῦ θανάτου, πρβλ. παραπάνω σελ. 72α, ὑπόσημ. 2, καὶ παρακάτω σελ. 73β κ. ἔ.

(8) Ἄν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ποιητῆς κάπως τὸ ἀντίθετο λέει στὸ ἔργο του, Τὰ χρόνια μου καὶ τὰ χαρτιά μου, ἢ Ποιητικὴ μου, Α', σελ. 172-173.

(9) « Τὸ τρισυπόστατο τοῦτο γνώρισμα — λέει ὁ Ποιητῆς στὸ βιβλίο του πού παραπάνω μνημονέψαμε, σελ. 171 — θὰ εἶναι, ἀκριβέστερα ἴσως, δραματικὸ, καθὼς γίνεται ἀπὸ πάθος, ἀπὸ συγκρούση, ἀπὸ κάθαρση ».

(10) Τοῦτο τὸ κεφάλαιο βρίσκεται στὴς σελ. 171-176 τοῦ σκετικοῦ βιβλίου. Πρβλ. ὅσα γράφουν γιὰ τὸν « Τάφο » κι' ὁ Δημ. Σ. Βεζανῆς, Ὁ Παλαμᾶς φιλόσοφος, σελ. 38 κ. ἔ., καὶ περισσότερο ὁ Κ. Τσάτσος, Παλαμᾶς, σελ. 413, ὅπου σημειώνονται οἱ σκετικὲς παραπτώσεις. (Κοίταξε καὶ τὸ δοκίμιό μου τοῦ μαθητῆ μου καὶ θαυμαστῆ τῆς παλαμικῆς τέχνης Γ. Χ. Κανελλοκόπουλου, Ὁ « Τάφος » τοῦ Παλαμᾶ (Καλαμάτα, 1937).

γράφει ὁ Ποιητής⁽¹⁾ — πού Μοῦσα της εἶναι ὁ Τάφος ἑνὸς παιδιοῦ καὶ πού δείχνεται, ἀσκέπαστη ἢ ἀποσκεπασμένη, σὲ ὄλα μου τὰ ποιητικὰ σὲ βιβλία παρουσιάσματα, ἀπὸ τὴν πρώτη ἔγδοση τοῦ Τάφου τοῦ 1897⁽²⁾ ἴσαμε τοὺς «Σκληροὺς καὶ Δειλοὺς Στίχους» τοῦ 1928, συνοψίζεται στὴν τριάδα πού εἶπα: Ἡ *Θέση*, τὸ ποίημα τοῦ Τάφου στὴν προμετωπίδα τῶν εἰκοσιτέσσαρων τραγουδιῶν πού ἐπιγράφεται *Ὅταν ἦτανε στὴ ζωὴ*. Ἡ *Ἀντίθεση*, τὰ 24 αὐτὰ μοιρολόγια καὶ τ' ἄλλα πού μὲ τὸ θέμα τοῦτο φαίνονται σπαρμένα στὰ βιβλία μου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν *Πρῶτο Λόγο τῶν Παραδείσων*, πού εἶναι ἡ *ἀντίθεση*. Μὲ φιλοσοφικοὺς στοχασμοὺς γεμάτο εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ «Τάφου», π' ἀρχίζει:

Τὸ στερνὸ παράπονο
σταλάζει ἀπ' τὸ τρυγόνι,
βόγγος ἀπαλώτατος
καὶ κλάμα πού παγώνει

καὶ τελειώνει:

Ὡ βαθύλαλες φωνές,
ὦ λόγια σοφὰ πλήθια,
εἰν' ὁ Χάρος ὁ Θεός,
κι' ὁ τάφος εἰν' ἀλήθεια⁽³⁾.

Ὅστε ἡ κοσμοθεωρία τοῦ Ποιητῆ ἐδῶ εἶναι ὅτι ὁ Θάνατος εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Κόσμου, ἡ πιὸ μεγάλη Δύναμη⁽⁴⁾, πού μπροστά της βέβαια ἡ λιγόχρονη ζωὴ τίποτα δὲν εἶναι. Ἐδῶ πρέπει νὰ ξαναγράψουμε τὰ πολὺ σωστὰ λόγια τοῦ φίλου μου καὶ συναδέρφου μου Κωστάκη Τσάτσου⁽⁵⁾. «Μόνο γιατί εἴμαστε ἱστορία εἶναι καὶ ὁ θάνατος τραγικός. Καὶ ἀτομικότητα καὶ ἱστορικότητα εἶναι βαθιὰ ριζωμένες στὴν ἑλληνικὴ συνείδηση καὶ γι' αὐτὸ καὶ στὸν Ἕλληνα ποιητῆ. Ἐτσι ἐξηγεῖται ἡ φροντίδα του στὸ παρουσίασμα τοῦ θανάτου σὲ πολλαπλὰ ἀντικρύσματα. Πολλαπλά, γιατί τὸν θεωρεῖ ἀπὸ ποικίλες πλευρὰς καὶ μὲ ποικίλους ἐλιγμοὺς τῆς ψυχῆς του. Ἄλλου

κλαίει, ἄλλου θαυμάζει τὴ μεγαλωσύνη τοῦ θανάτου, πιὸ πέρα τὸν βλέπει σὰν καλλιτέχνη πού ὁμορφαίνει τὸν ἄνθρωπο, ἀκόμη βαθύτερα τὸν ἀτενίζει σὰν δικαίωση καὶ ὀλοκλήρωση, σὰν κάθαρση τοῦ δράματος τῆς ζωῆς⁽⁶⁾, καὶ στὰ ψηλότερά του κοιτάγματα σὰ νὰ γίνεται ἕνα μὲ τὴ φύση, μὲ τὴ θεία οὐσία τῶν ὄντων. Ἐκεῖ πιά ἡ ἀντινομία συνταιρεῖται σὲ μιὰ ἀρμονία θρησκευτικῆς ἡρεμίας, καὶ πούθενά δὲν ἔχει ὁ παλαμικός στίχος τόση μουσικότητα καὶ γαλήνη, ὅση ὅταν ἔχει φθάσει στὴν ἀφομοίωση τοῦ θανάτου».

Εἶπαμε παραπάνω (σελ. 73α) τί ἀποτελεῖ τὴ *θέση* στὸ ποίημα τοῦ «Τάφου»· τὴν *ἀντίθεση* ἀποτελοῦν τόσο τὰ θρηνητικὰ τραγούδια 3 - 24 τοῦ «Τάφου»⁽⁷⁾, ὅσο κι' ἄλλα τραγούδια ἀπ' ἄλλες Παλαμικὲς συλλογές⁽⁸⁾. Τέτοια εἶναι ἀπ' τὴν «Ἀσάλευτη Ζωὴ»⁽⁹⁾: «Στὰ ψηλὰ τῶν Παραδείσων»⁽¹⁰⁾, τὸ «Μυρολόγι»⁽¹¹⁾, τὸ «Μίλημα μὲ τὰ λουλούδια»⁽¹²⁾, τὸ ὀχτάστιχο 56 τῶν «Ἐκατὸ Φωνῶν»⁽¹³⁾, καὶ τὸ «Κομμάτι ἀπ' τοὺς Παραδείσους»⁽¹⁴⁾· ἔπειτα τέτοια εἶναι ἀπ' τὰ «Παράκαιρα» οἱ «Τάφοι»⁽¹⁵⁾ καὶ «Τὸ

(1) Ἀθελά μου θυμοῦμαι δῶ μιὰ δημοτικὴ παράδοση ἀπ' τὸν Ἅγιο-Λαυρέντιο τῆς ἐπαρχίας Βόλου (δὲς Ν. Γ. Πολίτη, Παραδόσεις, τόμ. Α', σελ. 615) ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν παράδοση αὐτὴ φχαριστεῖ τὸ Χάρο, γιατί τὸν ξεσκλάβωσε ἀπὸ βρωμερὸ λέσι (= πτώμα).

(2) Τῆς α' ἔγδ. σελ. 5-6, 11-74.

(3) Πρβλ. παραπάνω, σελ. 73α.

(4) Οἱ παραπομπὲς στὶς παρακάτω ὑποσημειώσεις γίνονται στὴ β' ἔγδ. τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς».

(5) Στὰ «Κομμάτια ἀπὸ τὸ τραγούδι τοῦ Ἡλίου», σελ. 50-51.

(6) Στὰ «Κομμάτια ἀπὸ τὸ τραγούδι τοῦ Ἡλίου», σελ. 54-55 (πρβλ. Κ. Παλαμᾶ, Ἡ Ποιητικὴ μου, σελ. 175, ὅπου ὁμοίως ἡ παραπομπὴ δὲν εἶναι πέρα γιὰ πέρα σωστὴ).

(7) Στους «Στίχους σὲ γνωστὸ ἦχο», σελ. 67-69.

(8) Σελ. 104.

(9) Στὰ «Κάποια τραγούδια ἀκόμα», σελ. 173-175 (ἐγράφηκε στὰ 1898).

(10) Ἐγδ. Β' τῶν «Παράκαιρων» σελ. 35-44 ὁ τέταρτος τάφος εἶναι τοῦ Ἄλκη. Σ' ἕνα στίχο (σελ. 39 τῆς Β' ἔγδ.) στρέφεται ὁ Ποιητῆς πρὸς τὸ κοψόημερο τὸ παιδί του καὶ λέει: «στὸ μνημα σου ὄλα λείψαν, πλάκες, γραφτά, σταυροί» (πρβλ. «Πρῶτο Λόγο τῶν Παραδείσων», ἔγδ. Δ' τοῦ «Τάφου», σελ. 65-66 «Δειλοὶ καὶ Σκληροὶ Στίχοι» ἔγδ. Β', σελ. 189-191). Ὁ Ἄλκης θάφτηκε στὸ παλιὸ νεκροταφεῖο τῆς Ἀθήνας, στὸν τάφο ὅπου εἶχατε θαφτῆ ὁ πατέρας τῆς

(1) Ὅπου παραπάνω, τόμ. Α', σελ. 172.

(2) Γρ. 1898, πρβλ. παραπάνω, σελ. 696.

(3) Σελ. 60-66 τῆς Α' ἔγδοσης.

(4) Πρβλ. Δ. Σ. Βεζανῆ, ὅπου παραπάνω.

(5) Παλαμᾶς, σελ. 102-103.

κελλί» (1) ἀφ' τὴν «Πολιτεία καὶ Μοναξιά» «Τὸ φάντασμα» (2) κι' ἀφ' τοὺς «Δειλοὺς καὶ Σκληροὺς Στίχους» μερικὰ τραγούδια, ἢ «Παρθενία» (3), τὰ «Ἡρθεσ, ἤρθες» (4), τὸ «Ἔρχομ' ἐγώ» (5) τὸ «Ψυχοσάββατο» (6) καὶ τὸ ἔχτο δωδεκάστιχο ἀφ' τὴς «Στιγμῆς καὶ Ρίμης» :

Ἔστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια, ὦ χρόνια!
 ὅταν καὶ στὴ σκέψη μου σὲ βάνω,
 ζωγραφιά λερὴ, μορφὴ ἀπολλώνια,
 θρονιασμένη στὴν καρδιά μου ἐπάνω,
 λυτρωμένο ἀπὸ τῆς γῆς τὴν καταφρόνια,
 μυστικὸ μου Πνεῦμα, αἰθεροπλάνο,
 ξάφνου πῶς θυμοῦμαι — πίκρα αἰώνια! —
 τὸ σπαραχτικὸ σου «θὰ πεθάνω»
 καὶ στὸ φέρετρό σου τ' ἀνθοκλώνια!
 Καὶ τὸ φόρεμα τῆς δόξας νὰ σοῦ ὑπάνω
 πού ζητῶ ἀπὸ τὰ χαρτιά καὶ ἀπὸ τὰ ἀηδόνια,
 στὸ ποτάμι ἀπὸ τὰ δάκρυά μου, σὲ χάνω(7).

Τὸ φάντασμα.

Ὠραῖε νεκρέ, μονάρχῃ σὺ τοῦ μυστικοῦ οὐ-
 [ρανοῦ μου
 ἀστέρине, ἤρθες πάλι,
 σ' ἔφερε ἡ νύχτα, φάντασμα τοῦ λατρευτοῦ μου
 στὴν ὄφρανήν ἀγκάλῃ.
 Καὶ σὲ κρατοῦσα ὅπως ποτὲ δὲν κράτησε μη-
 [τέρα
 τὸ πρωτογέννητο παιδί στὴν ἀγκαλιά της,
 καὶ κάποιου πόνου μιὰ ψυχὴ, χυμένη ἀπ' ἄλλο
 [ἀέρα,
 τὴν ὕψη σου τὴν ἀγίαζε μὲ τ' ἀντιφέγγισμά της.
 Κ' ἦσαν ὡραῖος ὅπως ποτὲ κανένας ἔρωτάς
 [μου

ἡτέρας του κι' ἄλλοι τῆς οἰκογένειας Βάλβη. καὶ σήμερα τοῦ κάκου ἀναζητεῖ κανεὶς τ' ἀχνάρια τοῦ τάφου τοῦ καυμένου τοῦ Ἄλκη, ὅλα ἔχουν χαθῆ, ὅλα ἔχουν σβυστῆ.

(1) Ἐγδ. Β', τῶν «Παράκαιρων» σελ. 46-60, ξεχωριστὰ σελ. 48.

(2) Στὴ β' ἐγδ., σελ. 177 (γράφτηκε στὰ 1906).

(3) Στὰ Κομμάτια ἀπὸ τὴ «Δόξα τοῦ Σπιτιοῦ» κι' ἀπὸ τὸ πρῶτο σχεδίασμα τῶν «Παραδείσων» ἐγδ. Β', σελ. 83-85.

(4) Στὸ ἴδιο μέρος, τῆς ἴδιας ἐγδ., σελ. 90-92 (γράφτηκε στὰ 1899).

(5) Ἐπίσης σελ. 83-94 (γράφτηκε στὰ 1898).

(6) Ἐπίσης, σελ. 189-191.

(7) Στὴν ἴδια ἐγδ., σελ. 55. Πρὸβλ. Κ. Παλαμᾶ, Ἡ Ποιητικὴ μου, σελ. 175, ὅπου ἡ σκετικὴ παραπομπὴ δὲν εἶναι σωστὴ (ἔχει τυπωθῆ: 8 ἀντί: 6).

δὲν ἦτανε στῆς νιότης μου τὰ χρόνια,
 καὶ σὴναινες ὅπως ποτὲ δὲ μίλησαν τ' ἀηδόνια
 τῶν ποιητῶν στὰ βάρη τῆς καρδιάς μου (1).

Τὴ σύνθεση καὶ τὸ μεγαλοφάνταστο συμπλήρωμα τοῦ «Τάφου» ἀποτελεῖ ὁ «Πρῶτος Λόγος» ἀπὸ τοὺς ὀκτῶ λόγους τῶν «Παραδείσων» (2), ἐπικὸ τραγούδι μιᾶς δραματιστικῆς μυστικοπάθειας, πού δὲν τὴν ἀγγίζει φόβος θρησκευτικός. Τὸν «Τάφο» δὲν νοιώθει, καλὲ διαβαστὴ μου, χωρὶς στοχαστικὰ νὰ διαβάσῃ τὸν «Πρῶτο λόγο τῶν Παραδείσων», πού — καθὼς ὁ ἴδιος ὁ Ποιητὴς μᾶς διασκαλεύει, — «πλατωνίζει ἀνάποδα κάπως. Τὸ τραγούδι μου — λέει — δὲ βρίσκει στὰ ὑπερκόσμια τοὺς ἰδεατοὺς τύπους τῶν πραγμάτων· ἰδανικὸ τοῦ εἶναι τὸ κοσμικὸ· τὰ ἀντίτυπα εἶναι οἱ εἰκόνες τοῦ ὑπερκόσμου» (3). Ὁ φωτοστεφανωμένος Ἄλκης, τὸ «βρέφος» τῆς παλαμικῆς λατρείας(4), στὸν «Πρῶτο λόγο τῶν Παραδείσων», τὸν ταιριασμένο μ' ἐξάμετρος ἠρωϊκούς, μετουσιώνεται σὲ ἰδέα καὶ κράζεται Πασίχαρος (ὄνομα πού τόπλασε ὁ Ποιητὴς, δὲν τὸ διάλεξε ἀπὸ τ' ἀρχαῖα κείμενα)(5):

Κράζεσαι τώρα Πασίχαρος, χάρη τῶν πάντων,
 [τῶν πάντων
 γνώστης ἐσύ, ρυθμιστὴς καὶ ὁδηγὸς πρὸς τὰ
 [ὑψη πού φέρνουν
 σὲ κορφές κάποιες ἀπάτητες, ἴσα, Ἰμαλαίων
 [κι' Ὀλύμπων.

(1) Πρὸβλ. παραπάνου, σελ. 74α, ὑπόσημ. 2.

(2) Τὸν «Πρῶτο Λόγο τῶν Παραδείσων» βρίσκει στὴς ἐκδόσεις Β', Γ', Δ', τοῦ «Τάφου» τοῦ 1911, 1921, 1923 (Πρὸβλ. Γ. Κ. Κατοίμπαλη, Βιβλιογραφία Κωστῆ Παλαμᾶ, Α' ἐκδόσεις, σελ. 4, 5, 6, ἀριθ. 11, 21, 31 καὶ παραπάνω σελ. 70β κ.ε.). Τοὺς ἀποδέλοιπους λόγους Β'-Η' τῶν «Παραδείσων» δὲν ἐτελείωσε ὁ Ποιητὴς· τὸν Α' Λόγο ἀποτελείωσε στὴς 18 τοῦ Γενάρη 1906. Κομμάτια ἀπὸ τὸ πρῶτο σχεδίασμα τῶν «Παραδείσων» βρίσκονται στὴ συλλογὴ «Δειλοὶ καὶ Σκληροὶ Στίχοι».

(3) Κωστῆ Παλαμᾶ, Ἡ Ποιητικὴ μου, σελ. 123, 137, 159, 175 κ.ε.

(4) Πρὸβλ. τὸ τελευταῖο τετράστιχο τοῦ «Τάφου» καὶ στὰ «Παράκαιρα» τοὺς «Τάφους», ἐγδ. Β', σελ. 39.

(5) Ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς μεταχειρίζεται καὶ τὸ ἐπίθετο: πασίχαρος (πρὸβλ. π. χ. τὴ συλλογὴ «Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι», ἀρθ. 37 [παραπάνω, σελ. 54α]. «Τὰ Δεκατετράστιχα», ἐγδ. Β', σελ. 109, πασίχαρα... τὰ λόγια, «Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μο-

Κι' ὅπως ἡ Βεατρίκη στὴ «Θεία Κωμωδία» γίνεται ὀδηγήτρια τοῦ θείου Φλωρεντίνου, ἔτσι καὶ στὸν «Πρῶτο Λόγο τῶν Παραδείσων» ὁ Πασίχαρος τριγυρνᾷ τὸν Ποιητὴ μέσα στ' ἀστέρια τοῦ Ὀνειροῦ, τὸν ὀδηγεῖ στοὺς Παραδείσους τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἐρώτων καὶ τὸν περνᾷ ἀκόμα ἀπὸ τὰ κατὰβαθα τάγματα τῆς Σκέψης⁽¹⁾. Χριστοὶ καὶ Βάκχοι εἰν' οἱ θεοὶ τῶν παλαμικῶν τούτων Παραδείσων. Κι' ἀκολουθώντας τὸν «ἄγγελο» καὶ «σύντροφο» καὶ «παιδί του», τὸν Πασίχαρο, θ' ἀνεβῆ ὁ Ποιητὴς «ψηλὰ καὶ ψηλότερα κι' ὄλο στὰ ὑψη» καὶ θὰ φτάσῃ στὶς κορφές, ὅπου μιὰ ρήγισσα σὲ μαλαματένιους ἀργαλιοὺς ἀχνοῦφαίνει κι' ἀργοκεντᾷ τὰ πέπλα τῆς Παράδοσης, στέκεται στὸ πλάϊ τῆς ὁσώπαστος ρήγας, τὸ Παραμύθι, καὶ μαζὶ τὸ ρηγόπουλο, τὸ Τραγούδι. Κ' ἔπειτα θ' ἀνεβῆ ὁ Ποιητὴς σ' ἄλλες Κορφές, πού τὶς ὀρίζουν ὁ Θεσπέσιος, ὁ ἥρωας Ἀτρόμητος, ὁ Ὀλύμπιος, ἡ Ἀγάπη⁽²⁾. Κ' ὕστερα, λέγει ὁ Πασίχαρος :

Πάμε στὴν ἄλλη Κορφή, πού θρονιαίεται κύρης
 κ' εἰν' ἀρχοντάς τῆς ὁ Πρόγονος⁽³⁾. Ἀδραξε τὰ
 [γωνατά του,
 τὰ ροζωμένα τὰ χέρια του φίλησ' τα' εἰν' ὁ
 [γεννάρης.
 Στὸ Μεσολόγγι πολέμαρχος, ἀσκητευτὴς στ'
 [Ἄγιονόρος,
 καὶ ξηγητὴς τῶν ἀρχαίων χρησμάτων καὶ προ-
 [φήτης καινούριων,
 ἀπ' τὸ χρυσὸ τοῦ σπιτιοῦ μας βιβλίον τ' ἀνοίγ-
 [μένο μπροστά του,
 τὰ ἱστορικά θὰ σοῦ πῆ τῆς γενιάς μας πού ἡ
 [Μοῖρα τὴν ἔχει
 μὲ χωριστὴ μιὰ σφραγιδα βαθιὰ σφραγιστὴ
 [νά δουλεύῃ
 στὰ γιαιοβοτάνο, μάρμαρο, μέλι, μαχαίρι, τὸ
 [Λόγο.

ναξιά», ἐγδ. Β', σελ. 54: «ἡ Μυρρούλα, πασίχαρη, ξωθιά»).

(1) «Ἐκατὸ Φωνές», ἀρθ. 56. «Τάφος», ἐγδ. Δ', σελ. 71.

(2) Πρβλ. *Κωστὴ Παλαμᾶ*, Ἡ Ποιητικὴ μου, σελ. 176, *Κορφές* = Κορφές τῶν Ἰδανικῶν.

(3) Εἶναι ὁ *Παραγιώτης Παλαμᾶς*, ὁ πατέρας τοῦ παπποῦ τοῦ Ποιητῆ. Διάβασε καὶ τὸ τραγούδι «Ὁ Πρόγονος» στὴ συλλογὴ ἡ «Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά», ἐγδ. Β', σελ. 138-140 κοίταξε παραπάνω, σελ. 72α, καὶ παρακάτω, σελ. 75α κ. ε.

Κ' ὕστερα ὁ Πρόγονος μέσ' ἀπὸ κάποια κατά-
 [βαθὴ τρύπα
 θὰ πάῃ νὰ πάρῃ γιὰ σὲ καὶ γιὰ μὲ καὶ πλα-
 [τιά θὰ τ' ἀνοίξῃ
 τὸ λαμπερό, θαυμαστό μὲ τὰ μύρια του φύλλα
 [δεατέρη
 τοῦ δοξασμένου μας Γένους, κ' ἐμεῖς θὰ τοῦ
 [ποῦμε: «Πατέρα,
 πέρασε, πέρανα γοργὰ τ' ἀσημένια του φύλλα,
 [γιὰ στάσου
 πάνου ἀπ' τὰ φύλλα του πού εἶναι σὰν πίσσα,
 [ν' ἀκούσουμε θέμε
 τ' ἅγια τοῦ Γένους μας πάθῃ ἀπ' τὴν ὥρα πού
 πάθῃ ἡ μεγάλη
 Πόλη, ἡ καρδιά του, ν' ἀκούσουμε θέμε ἀπὸ κεῖ
 [καὶ τ' Ἀνάστα!
 Πές μας τ' Ἀνάστα! Παράξενο γύρω τριγύρω
 [στ' αὐτιά μας
 ἄς γροικηθῆ κι' ἄς βογγύξῃ, κι' ἀπάντεχο. Ἐσύ
 [μὴ δειλιάσῃ!
 Πές μας τ' Ἀνάστα, κι' ἄς εἰν' ἄλλου κόσμου
 [προφήτης ὁ λόγος,
 χαλαστής κόσμος τῶν εἰδωλῶν πού εἶναι καμά-
 [ρια, καὶ πλάστης.
 Κάλπικοι ἀρχόντοι, τρομάρα σας, τύραννοι
 [μικρομεγάλοι!
 Ὀνειρεμένη ὄλωνῶν μιὰ πλατεία Πολιτεία μη-
 [τέρα,
 εὐλογητὴ στὰ βαθιὰ τῶν καιρῶν, καὶ ὅσο ἀπί-
 [στευτη, λάμπε!»
 Κ' ὕστερα πᾶμε νὰ βροῦμε τὴν ἔρημη Κορφοῦλα
 [στ' ἀπόσκια,
 πού εἶναι γιὰ σὲ καὶ γιὰ μένα, τοὺς δυό, καὶ
 [γιὰ κάποιους ἀκόμα,
 τὸν τρεῖς φορές βλογημένο παράδεισο, πού εἶναι
 [τὸ σπίτι,
 τὸ κοσμικὸ μας τὸ σπίτι, βαλτὸ στὰ γλαυκὰ τῆς
 [Ἰδέας.
 Καὶ βασιλιάς ἐκεῖ ἐσύ, βασιλόπουλο ἐγώ, καὶ ἡ
 [μητέρα
 τῶν μητεράδων ὁ νοῦς, μὲς τὶς ὁμορφες ὁμορ-
 [φη, ταίρι
 καὶ τ' ἀδερφάκια μου γύρω, μὲ δόξας καὶ στέ-
 [φανα καὶ ὄψε;
 ἴδια θὰ βροῦμε λογάκια ἀπ' τὶς ἴδιες καρδοῦ-
 [λες λουσμένες
 μέσα σ' ἀθάνατης νιότης μιὰ λίμνη πού πλάϊ
 [μας θὰ λάμπῃ»-

(1) *Κωστὴ Παλαμᾶς*, Ὁ Τάφος (τέταρτη ἐξοδόση) Ὁ Πρῶτος Λόγος τῶν Παραδείσων, Ἀθήνα, 1928, σελ. 73-74.

Κι' ὁ Ποιητὴς ἔπειτα ἀπὸ τοῦτα τὰ λόγια χάνει τ' ὄραμά του καὶ βρῖσκεται καὶ πάλι στὴ γῆ κοντὰ στὸ χορταριασμένο μνήμα τοῦ Ἄλκη του μὲ τὸ σπασμένο σταυρὸ καὶ τὴν σβυσμένη ἐπιγραφή. Καὶ μιὰ μέρα, ἐνῶ γιὰ σκιμνί του ὁ Ποιητὴς εἶχε τὴν πέτρα τοῦ τάφου τοῦ Ἄλκη, εἶδε πουλάκι ὠραῖο στὰ κλαδιά ἑνὸς δέντρου, πού κυμάτιζε δίπλα στὸ χορταριασμένο κοιμητήρι τοῦ λιόχλου «περαστικοῦ» παιδιοῦ· κι' ἀκούοντας τὸ μαγευτικὸ κελαῖδισμα τοῦ μικροῦ πουλιοῦ, ὁ Ποιητὴς πίστεψε πὼς τὸ πουλί τοῦτο ἦταν ἡ ψυχὴ τ' ἀκριβοῦ τοῦ παιδιοῦ:

Καὶ ψιθύριζε ἡ πίστη: Δὲν εἶναι
στόμα πουλιοῦ εἶν' αὐτός!

Ἔψυχή τ' ἀκριβοῦ μου, τί θέλεις;
τ' εἶναι σου αὐτὸ τὸ κελαῖδισμα; πόθος; πα-
[ράνο; πόνος;
Μοιρολογῆς τὸ χαμό; διαλαλεῖς τὴ χαρὰ τοῦ
[μακάριου;

Τάρταρον εἶσαι δαρμός; εἶσαι ἀλάλιασμα πέρ'
[ἀπὸ τ' ἄστρα;

Νὰ μπιστευτῆς μοῦ ζητῆς τὸ κρυφὸ τῆς ζωῆς;
[Τί γυρεύεις;

Ἄ, τι γυρεύεις ὑπάρχει μιὰν ὥρα, ἔρχετ' ὥρα,—
[καὶ νά την:—

πὺ πρὸς ἐμένα γυρίζω, κοιτάζομαι κι' ἀνατρι-
[χιάζω!

Ποῦ εἶναι τὰ πόδια μου ἐμὲ καὶ τὰ χέρια καὶ
[ποῦ τὰ φτερούγια

γιὰ τὰ ταξίδια περήφανα στ' ἄφιαστα τὰ κορ'
[φοβούνια;

Γιὰ μένα, ἐσεῖς, ἰδεῶν οὐρανοὶ καὶ παράδεισοι
[ἐρώτων;

Μένα ὁ δικός μου ὁ παράδεισος εἶν' ἕνας λάκ-
[κος, μιὰ φούχτα

χῶμα, σκαφτὸ στὸ πλευρό τοῦ δικοῦ σου τοῦ
[λάκκου, ἀκριβέ μου.

Μένα ἡ κορφὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ δρόμου εἶν'
[ἀξύπνητος ὕπνος.

Κι' ἂν ὁ Πασίχαρος εἶσαι, ἀπὸ σὲ μιὰ χαρὰ
[ζητιανεύω:

Τόπο στὸ πλαῖ σου νὰ ρθῶ καὶ νὰ γύρω ὅπου
[κοίτεσαι, τόπο!

Τόπο γιὰ μέ τὸ κορμί μιὰ πληγὴ, στὸ σπιτάκι
[σου τόπο.

Τόπο γιὰ μέ τὴν ψυχὴ πὺ ὄνειρεῦνταν ὅλο
[τὸν ἥλιο

κ' ἕνας ἀράπης τὴν ἔδεργε πάντα σ' ἀνήλιαγῃ
[τρύπα.

Τόπο γιὰ μέ τὴν καρδιά, τὴν πολύσπαρτη γῆ,
[πάντα χέρσα.

Προσκεφαλάκι μου γίνε, τὸ χέρι σου δός μου,
[μὴν τρέμης.

Μέσα σ' ἐμὲ τὴν καρδιά, τὴν πολύσπαρτη γῆ,
[πάντα χέρσα,

στέκει ἕνας φράχτης, ἀπείραχτος μέσα του ἀν-
[θίξει ἕνα ρόδο (!).

Ἔτσι τελειώνει τὸ δράμα τοῦ «Τάφου». «Τὰ χρυστάλλινα δάκρυα τῶν στροφῶν τοῦ «Τάφου» — λέγει ὁ ἴδιος ὁ Ποιητὴς⁽¹⁾ — εἶναι δροσερὰ καὶ ξελαφρώνουν μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ γοερὸ θολόρμα». Ὁ Ποιητὴς παρ' ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ ταξίδια του καὶ τ' ἀνεβάσματα του στὶς Κορφές τῶν Πυραδείων⁽²⁾ μένει ὡς ἀνθρώπος παιδί τοῦ λαοῦ πὺ ἀνήκει, μισεῖ τὸ θάνατο καὶ πιστεύει πὺς:

Καὶ μὲ τὰ χίλια βάσανα πάλ' ἡ ζωὴ γλυκεῖα ἔναι
κι' ὅποιος τὸ θάνατο ζητᾷ κάποιος κουζούλης
[θάναι (!)

καὶ τραγουδεῖ μαζί μὲ τὴ λυγερὴ τῆς δημο-
τικῆς ποίησης:

Καλότυχα ψηλά βουνά καὶ κάμποι εὐλογημένοι
πὺ Χάρο δὲν παντέχετε, Χάρο δὲν καρτερεῖτε!⁽³⁾

Θυμοῦμαι καὶ κάτι κριτικοὺς τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τότε νιοφούνιωτους φίλους τοῦ Λόγου, πὺ νόμιζαν πὺς ἦταν ἀντιποιητικὸ νὰ γράψῃ ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς δλόκληρη συλλογὴ τραγουδιῶν γιὰ τὸ παιδί του, καὶ νόμιζαν οἱ κριτικοὶ ἐκεῖνοι πὺς ὁ Ποιητὴς τὸ πολὺ-πολὺ μποροῦσε νὰ μιμηθῆ τὸν Ἄριστ. Βαλαωρίτη καὶ τὸ Γεώργ. Ζαλοκώστα⁽⁴⁾, γράφοντας ἕνα τραγούδι γιὰ τὸν Ἄλκη! Μὰ ξεχνοῦσαν οἱ κριτικοὶ ἐκεῖνοι κι' ἄλλους μεγάλους ποιητὲς καὶ τὸν Ἄγγλον Edward Young (1683-1765).

(1) Κωστῆ Παλαμᾶ, Ὁ Τάφος (τέταρτη ἐγδο-
ση). Ὁ Πρῶτος Λόγος τῶν Παραδείων. Ἀθή-
να 1928, σελ. 76-77. Πρβλ. Κ. Τσατσου, Παλα-
μᾶς σελ. 110 κ. ἔ.

(2) Ἡ Ποιητικὴ μου, σελ. 176.

(3) Πρβλ. παραπάνω, σελ. 74α κ. ἔ.

(4) Πρβλ. A. Passon, Popularia carmina
Graeciae recentioris, Λειψία 1860, σελ. 525.
N. Γ. Πολίτη, Νεοελληνικὴ μυθολογία, τόμ. Β',
σελ. 244, 247.

(5) Πρβλ. A. Passon, ὅπου παραπάνω, ἀρθ.
424, N. Γ. Πολίτη, ὅπου παραπάνω, τόμ. Β',
σελ. 248.

(6) Ἐδῶ ἀντίλογος πρὸς τοὺς κριτικοὺς τοῦ

Ὅπως ὁ Κωστής Παλαμᾶς μὲ τὸ θάνατο τοῦ Ἄλκη του ἔγραψε τὸν «Τάφο», ἔτσι κι' ὁ Edward Young μὲ τὸ θάνατο τῆς θετῆς κόρης του καὶ τῆς γυναικὸς του ἔγραψε τὸ καλύτερο ἔργο του, τὶς «Νύχτες»⁽¹⁾, πού πρῶτος ὁ παιδαγωγὸς Δημήτριος Πανταζῆς, ὁ Ἀθηναῖος, θέλησε νὰ τὶς κάμῃ γνωστὲς καὶ στοὺς Ἕλληνας⁽²⁾, ἀφοῦ εἶχανε γίνει ἀγαπητὸ ἀνάγνωσμα ὅλης τῆς μορφωμένης Εὐρώπης.

Ἡ 25 Μαγίου 1898, μὲ τὴ Θεσσαλία σκλαβωμένη, μὲ τοὺς Τούρκους ἀπόξω ἀπὸ τὴ Λαμία, πέρασε χωρὶς πίσσημα νὰ γιορταστῇ, μάλιστα στὴν Ἀθήνα, μάλιστα στὶς ἐπαρχίαι. Ἄς κι' ἀντήχησαν παντοῦ τὰ λόγια τοῦ Ποιητῆ:

Ἄχ! μὲ σκυμμένο μέτωπο
γυμνὸ ἀπὸ περηφάνια,

παλιοῦ καιροῦ: ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας ἔγραψε στὰ ἑφτά παιδιὰ του, πού ἔχασε, τὰ ἐννιά τυπωμένα τραγούδια του. Πρὸβλ. *Γεωργίου Χ. Ζαλοκώστα τὰ Ἄπαντα*. Ἐκδόσεις δευτέρα, ὑπὸ *Ἐθνεγγύου Ζαλοκώστα*, Ἀθήνα 1873, σελ. 142, 288-290, 291, 292-293, 293-294, 297, 297-298, 298-299. Ὁ Ἀριστ. Βαλαωρίτης ἔγραψε δυὸ τραγούδια στὸ θάνατο δυὸ κοριτσιῶν του, τῆς Μαρίκας (†1866), πού τῆς ἀφιέρωσε «Τὸ Ψυχοσάββατο», καὶ τῆς Ναθάλιας (†Ὀχτ.1875), πού τῆς ἀφιέρωσε ὠραίους πατρικοὺς στίχους (πρὸβλ. «*Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτη Βίος καὶ Ἔργα*» ἔγδ. Βιβλιοθήκης Μαρασλῆ, τόμ. Α'-Γ', Ἀθήνα 1907-1908, τόμ. Α', σελ. 117, 200 κ. ἑ., τόμ. Β', σελ. 80-85, 220-221).

(¹) = «*The Complaint, or Night Thoughts on Life, Death, and Immortality (1742-1745)*». Πρὸβλ. *W. Thomas, Le poète Édouard Young*, Παρίσι 1901, *Ἡλ. Π. Βουτιερῆς*, Κωστής Παλαμᾶς. Τὸ ποιητικὸ του ἔργο. Ἀθήνα 1923, σελ. 14-16.

(²) «*Τοῦ Γιούγγ ἢ Ναρκισσία, Χαρακτὴρ τοῦ Θανάτου, Ὁφέλεια τῆς νυκτὸς καὶ τῆς μοναξιάς, Θλίψις καὶ δυστυχία, Νυκτερινὰ ποιήματα. Μετάφρασις κατὰ τὴν Γαλλικὴν τοῦ Λετουρνέρου ὑπὸ [Δημητρίου] Π[ανταζῆ] Ἀθηναίου. Ἐκδοθέντα ἐπιστοσίᾳ Ὀμήρου Ι. Κλάδου. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τῆς τυπογραφίας τῶν ἀδελφῶν Α. καὶ Ν. Ἀγγελιδῶν. 1835» (σελ. 52, ἡ [2], ἡ [4] κ' ἡ [52] ἀτύπως, σκῆμα 80]. Τὸ βιβλίον εἶναι ἀφιερωμένον «*Τῇ σεβαστῇ σκιᾷ τῆς κοντέσης Λουίζης τοῦ Ἀρμανπεργ, περιποθῆτου δὲ συζύγου τοῦ Πρίγγιτος Μ. Καντακουζηνοῦ*», πού πέθανε «*εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας*» τῆς «*καὶ τῶν παντοίων... εὐτυχίων*». — Πρὸβλ. *Δ. Σ. Γκίνη-Βαλ. Γ. Μέξα*, Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία 1800-1863, τόμ. Α', σελ. 379, ἀρθ. 2582. *Α. Ρ. Ραγκαβῆ*, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Α', Ἀθήνα 1894, σελ. 85.*

ἐνῶ κρεμάμε σήμερα
στ' ἅγιο μνημεῖο στεφάνια,
ἄς ποῦμε ὡς πρέπει σ' ἀτυχούς
ἀνθρώπους νικημένους
— Χαρὰ σ' τοὺς πεθαμένους!
Ἄλλοίμονο σ' ἐμᾶς!⁽¹⁾).

Μόνον ὀλίγοι φοιτητὲς κι' ὀλιγώτεροι μαθητὲς τῶν Γυμνασίων τῆς Ἀθήνας, τὸ πρῶτ' τῆς Ἐθνικῆς Γιορτῆς, ἐστεφάνωσαν τὸ μνημεῖο τῶν Ἱερολοχιτῶν κ' ἔπειτα ἕνας κάποιος μαθητὴς τοῦ Βαρβάκειου μ' ἀτρεμὴ φωνὴ εἶπε τὸ παλαμικὸ Ἀκριτικὸ τραγούδι, διαλαλώντας μαζί μὲ τὸ μεγαλόστομο Ποιητὴ τὴν κοινὴ τῆς Νεολαίας πίστη στὴν ἀκατάλυτη Ψυχὴ τῆς Φυλῆς.

Καμπύσης, Ταγκόπουλος καὶ Παλαμᾶς. Σὰν πῆραν οἱ Τούρκοι τὴ Θεσσαλία, *στὰ 1897, ὁ μακαρίτης Δ. Π. Ταγκόπουλος*, πούκανε τὸ γιατρὸ κεῖ στὸ μεγαλοχώρι Σοφᾶδες, γύρισε πρόσφυγας στὴν Ἀθήνα, καὶ γιὰ λίγο καιρὸ ἦταν ἀρχισυντάχτης τοῦ περιοδικοῦ «*Ἴρις τῶν Ἀθηναίων*», πού διευθυντὴ κ' ἐγδότη τῆς εἶχε τὸν Κ. Π. Κλάδο. Ὁ Δ. Π. Ταγκόπουλος τύπωσε στὸ περιοδικὸ πού εἶπαμε⁽¹⁾ μιὰ γενικὴ κριτικὴ γιὰ τὰ πέντε πρῶτα δράματα πού εἶχε ὡς τότε τυπώσει ὁ Γιάννης Καμπύσης, γράφοντας ἀπὸ κάτω ἀπὸ μιὰ πολὺ ἐκφραστικὴ εἰκόνα του: «*Νὰ κ' ἕνας νέος πού μποροῦσε κάτι νὰ κάνῃ γιὰ τὸ σύγχρονο θέατρο, κάτι καινούργιο νὰ γράψῃ, κάτι νὰ πῆ ἀσυνήθιστο, λογικὸ, μελετημένον, ἂν δὲν τὸν εἶχε πλακώσει ὁ Ψυχαρισμὸς σὰν βραχνᾶς*⁽²⁾, ὅπως ἔχει σημεῖώσει μὲ μαβὶ μολύ-

(¹) Στίχοι τοῦ *Γεράσιμου Μαρκοῦ* στὰ ἑκατόχρονα τοῦ Σολωμοῦ. Πρὸβλ. τὸ βιβλίον «*1798-1898. Πανηγυρικὸν τεῦχος ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἐθνικοῦ Ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ... Ἐν Ζακύνθῳ, Μάϊος 1902. Ἐν Ἀθήναις... 1902 [-1903]*», σελ. 100-103. Πρωτοτυπώθηκε τὸ παραπάνω ποίημα τοῦ Γερ. Μαρκοῦ στὸ περιοδικὸ τοῦ *Γ. Δροσίνη* «*Ἐθνικὴ Ἀγωγή*», τόμ. Α' (1898), σελ. 50.

(²) Τόμ. Α', ἀριθ. 23 (=15 τοῦ Αὐγ. 1898), σελ. 181-182.

(³) = ἐφιόλης. Διάβασε *Ν. Γ. Πολίτη*, *Νεοελληνικὴ μυθολογία*, τόμ. Β', σελ. 438 κ.ἑ., *Παραδόσεις*, τόμ. Α', σελ. 550 κ.ἑ., *Λαογραφικὰ σύμμεικτα*, τόμ. Α', σελ. 58-67 (=Τὸ σκουφὶν τοῦ Βαρυπνᾶ, Κυπριακὴ παράδοσις), «*Λαογραφία*» τόμ. Α' (1909-1910), σελ. 361-363. Πρὸβλ. καὶ *Α. Μπούτουρα*, *Προλήψεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἔρμηνεία αὐτῶν*, Ἀθήνα 1913, σελ. 114.

βι ὁ Χριστοβασίλης στὸ τεύχος τῆς *Μις Ἄννα Κούξλεϋ*, πού μουχει χαρίσει. Τὴν ἰδέα αὐτὴ γιὰ τὸν Καμπύση τὴν ἔχει καὶ ὁ Παλαμᾶς, καὶ τὴν ἰδέα τοῦ Παλαμᾶ τὴν ἐκτιμῶ πολὺ. Ὁ μόνος σύγχρονος ποιητῆς μας — ὑπὸ τὴν εὐρείαν σημασίαν τῆς λέξεως — εἶναι καὶ ὁ κριτικὸς — ὑπὸ τὴν εὐρύτεραν σημασίαν. Δὲν κρίνει ἐπιπολαιῶς καὶ ἐκ προκαταλήψεως, συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας, ποτέ. Διαβάζει, ἀναλύει, χωνεύει ἕνα πράγμα, κ' ἔπειτα γράφει τὴν περὶ αὐτοῦ γνώμην του, λογικὴν, μετρημένην πάντοτε». Ἔτσι ἔγραφε τότε κείνος, πού λίγα χρόνια βραδύτερα μὲ τὸν ἄξιο «Νουμᾶ» στάθηκε κολονοκέφαλο τοῦ Ψυχαρισμοῦ! Ὁ Ποιητῆς σὰ παραπάνω γραφτὰ τοῦ Δ. Π. Ταγκόπουλου ἀπάντησε μὲ τὸ παρακάτω γράμμα:

Ἐξ Αἰθῆνας, 1 Σεπτεμβρίου 1898.

Φίλε κ. Ταγκόπουλε!

Βεβαίως δὲν εἶμαι ἄξιος τῶν ἐπαίνων, τοὺς ὁποίους ἀφειδῶς μου σκορπίζεις εἰς τὸ ἀξιανάγνωστον ἄρθρον σου τῆς «Ἰριδος τῶν Ἀθηνῶν» περὶ τοῦ κ. Καμπύση. Ἄξιζει ὁμως, ἐπειδὴ μνημονεύεις τὸ ὄνομά μου, σχετικῶς πρὸς τὴν κρίσιν σου περὶ τοῦ ἔργου ἐκείνου, νὰ σοῦ ὑποβάλω συντομώτατα δύο τινὰ, τὰ ὁποῖα θὰ σὲ παρακάλουν νὰ χρησιμοποιοῦσθε ἀρμοδίως. Πρῶτον: περὶ τῶν δραμάτων τοῦ κ. Καμπύση δὲν μοῦ ἐδόθη μέχρις ὥρας εὐκαιρία νὰ δημοσιεύσω κάπου πρέπουσαν ἀνάλυσιν, μόνον τὴν ἐξῆς γνώμην συνθετικώτατα ἐξέφρασα περὶ αὐτῶν πρό τινων μηνῶν εἰς τὴν «Ἐστία»⁽¹⁾ γράφων περὶ τοῦ Πέτρου Βασιλικοῦ: «... Ἡ *Μις Κούξλεϋ* καὶ οἱ *Κοῦρδοι*, ἔργα μετεωρίζοντα τὸ σύγχρονον κοινωνικὸν δράμα ἀπὸ τὰ πεζοδρομία τῆς φάρσας καὶ τοῦ κωμειδυλλίου εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ποιήσεως». Δεύτερον: Ἐχω μὲν ἐπιφυλάξεις τινὰς ὡς πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐφαρμόζει τὰς γλωσσικὰς ἰδέας του ὁ κ. Καμπύσης, ἀλλὰ διόλου δὲν πιστεύω ὅτι τὸν ἔχει πλακώσει ὁ Ψυχαρισμὸς σὰ βραχνᾶν, τὸν δὲ καλούμενον Ψυχαρισμὸν τιμῶ καὶ σέβομαι καθόλου εἰ-

(1) Τῆς 1 τοῦ Μᾶη 1898. Πρβλ. καὶ *Κωστῆ Παλαμᾶ*. Τὰ πρῶτα κριτικὰ, σελ. 189.

πεῖν, ὡς σταθμὸν προόδου καὶ ἀφετηρίαν Ἀναγεννήσεως.

Ὅπως ἰδικὸς σου⁽²⁾

Κωστῆς Παλαμᾶς.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγα χρόνια μὲ ξάφνισαν ἀνεπάνταχες κάπως ἀλλαγές! Ὁ Δ. Ταγκόπουλος γίνηκε τοῦ Ψυχαρισμοῦ — καθὼς εἶπαμε — τὸ κολονοκέφαλο κ' ὁ Γιάννης Καμπύσης λίγους μῆνες ἔπειτα ἀπὸ τὴν 1 τοῦ Σεπτ. 1898 (ἄρρωστος πιά ὁ δόλιος) γίνηκε ὀχτρὸς τοῦ Ψυχᾶρη καὶ τοῦ Ψυχαρισμοῦ⁽³⁾, ξεχωρίζοντας ὁμως τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ κ' ἀπ' αὐτόνε πάλι τοὺς ἐνθουσιασμοὺς του γιὰ τ' «Ὀνειρο τοῦ Γιαννίρη»⁽⁴⁾: «Ὁ κ. Παλαμᾶς — γράφει ὁ Γιάννης Καμπύσης⁽⁵⁾ — ἔχει γράψει πολλὰ καὶ ὠραῖα ποιήματα· ἐφιλοσόφησε καὶ πολλὰς φορὰς. Ἐδέχτηκε κ' ἔχυσε πολλὴ θεωρία. Ὅταν ἀφέθηκε στὸν ἑαυτὸ του βρῆκε τὴν «Εὐτυχία» στὴν «Παράμερη ζωὴ»⁽⁶⁾. Ἄχ! Καὶ μέσα σ' ἕνα του ποίημα⁽⁷⁾ βρῆκε κ' ἔβαλε ἕνα παλαιὸ Ὑδραϊκὸ ἔγγραφο... Ἄχ ἐκεῖνο τὸ ἔγγραφο, ἐκεῖνη τὴν πανύψηλη ποίηση... Κ' εἶναι ὁ κ. Παλαμᾶς, πού μᾶς ἔδωκε μιὰν ἐποποιίαν εἶναι, πού ἔπλασε τὸ «Θάνατο τοῦ Παλληκαριοῦ». Ναι, εἶναι παλληκάρι ὁ Μῆτρος ὁ Ρουμελιώτης, παλληκάρι ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ κ. Παλαμᾶ. Κ' εἶναι Ρωμῖος· εἶναι Ρωμῖος

(1) «Ἰρις Ἀθηνῶν», τόμ. Α', ἀρθ. 24 (= 1 τοῦ Σεπτ. 1898), σελ. 190.

(2) Τὸν πόλεμον κήρυξε μὲ τὸ μακρόσυρτο ἄρθρον του: «Ὁ Ψυχαρισμὸς κ' ἡ Ζωὴ» = «Τὸ περιοδικόν μας», τόμ. Α' (1900), σελ. 33-37, 86-89, 159-163, 201-208.

(3) Ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς ὀνόμασε τ' «Ὀνειρο τοῦ Γιαννίρη» τὸ «μυθιστόρημα τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς» (στὴν «Τέχνη», τόμ. Α', 1898-1899, σελ. 49-54 = *Κ. Παλαμᾶ*, Γράμματα, τόμ. Α', 1904, σελ. 100-118, στὴν ἐφημ. «Ἐστία», τῆς 1 τοῦ Μᾶη 1898 = *Κ. Παλαμᾶ*, Τὰ πρῶτα κριτικὰ, σελ. 187).

(4) Στὸ «Περιοδικόν μας», τόμ. Α' (1900), σελ. 88.

(5) Ἡ «Παράμερη ζωὴ» εἶναι μέρος τῆς συλλογῆς «Τὰ Μᾶτια τῆς Ψυχῆς μου» (ἔγδ. Α', σελ. 67-88), κ' «Ἡ Εὐτυχία» εἶν' ἕνα ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς «Παράμερης ζωῆς» (σελ. 73-74 τῆς Α' ἔγδ.).

(6) = «Τὸ κήρυγμα τῶν Ὑδραίων», πού πρωτοτυπώθηκε στὸ Εἰκονογραφημένον Ἡμερολόγιον τοῦ Μιλτ. Α. Φωτιάδου, 1892, σελ. 93-96 κ' ἔπειτα στὰ «Μᾶτια τῆς Ψυχῆς μου», ἔγδ. Α', σελ. 154-158.

τῶν περασμένων γενεῶν καὶ περασμένος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ κ. Παλαμᾶ. Ὁ «Θάνατος τοῦ Παλληκαριοῦ» εἶναι τὸ ἀθάνατο ἀπόπαιδο τοῦ κ. Παλαμᾶ, τοῦ ποιητῆ, προσοχῆ, πού ὅταν ξεχειλίζει ὁ ἑαυτός του ψέλνει ἔτσι:

Μὴν εἶναι ἡ λύσσα τοῦ πολέμου,
ὁ πλοῦτος μὲ τὰ χρήματά του,
ἡ δόξα, ἡ φήμη; Ποῦ, καλέ μου,
πού βρίσκεται ἡ ζωὴ ἐδῶ κάτω;
Ποῦ; Κι' ὡς τὰ τώρα κι' ἀπὸ πρῶτα
καὶ στῶν αἰῶνων τοὺς αἰῶνας
ὄλ' ἡ ζωὴ — ἔμένα ρῶτα —
εἶν' ὁ μικρὸς περιστεριώνας!...⁽¹⁾.

Κ' εἶναι οἱ περασμένες γενεές πού ἐμπνεοῦν τὸ μεγάλο ἔργο. Κ' εἶναι ἡ Παρράδοση, πού τὸν αὐτάρκη ἄνθρωπο, μὰ ποιητῆ μὲ πόθο δόξας, εἶναι ἡ καημένη ἡ Χαραυγῆ, ἡ ἀπλὴ καὶ ἀγράμματη γυναίκα, πού τὸν ἀνεβάζει στοῦ ἐπικού μεγαλείου τῆ λαμπηδόνα. Κι' ὅταν ἔτσι ἀπομακρυνθῆ ἡ καημένη ἡ Χαραυγῆ ⁽²⁾ — πῶς καὶ τ' ὄνομα λάμπει καὶ ζεῖ! — ὁ ἴδιος ποιητῆς, πού δὲν συγκρατιέται πιά στὰ ὕψη της, πέφτει καὶ βλέπει καλλιτέχνημα τὸ μπαλσαμωμένο Γιαννίρη! Ναι! ἡ μάσκα πάντα τραβάει! Τὸ φκιασίδι εἶναι μαγνήτης γιὰ τὴν ψυχὴ τῆ Ρωμέικη τὸ Ρωμέικο πνεῦμα εἶναι ἄρνηση Ζωῆς!... Σὰν τοὺς μασκαρεμένους, πού βλέπω αὐτὲς τὲς ἡμέρες, — εἶναι καρναβάλι — πού θαρροῦν καὶ κυτορθώνουν ὅ,τι ἐπιχειροῦν, ἀπαράλλαχτη εἶναι ἡ μεγάλη ἐπιτυχία τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Γιαννίρη. Ὁ κύκλος του εἶναι μιὰ κακοπρασμένη ἀποκριά...». Αὐτὰ ὁ ἀρρωστημένος ἀπὸ μόρες τοῦ Βοργιᾶ Γιάννης Καμπύσης, πού ἔπειτα ἀπὸ ἐνάμισυ χρόνο πάνω στὰ καλύτερα νιάτα του σβύστηκε.

Ποιὰ εἶναι ἡ Χαραυγῆ, πού ἀναφέρει παραπάνω ὁ Γιάννης Καμπύσης; Ἄνοιξε, διαβαστή μου, τὸ παλαμικὸ ἀριστούργημα «Θάνατος Παλληκαριοῦ»⁽³⁾, καὶ θὰ βρῆς στὸν πρόλογό του τὰ λόγια τοῦ Ποιητῆ: «Αὐτὴ τὴν ἱστορία τὴν ἀφιερώνω σ' ἐσέν', ἀπλὴ καὶ ἀγράμματη γυναίκα, σ' ἐσέ, καη-

μένη Χαραυγῆ. Τὴν ἄκουσ' ἀπὸ τὸ στόμα σου, καὶ κοίταξε νὰ τὴν κρατήσω, κι' ὅσο πιστὰ μπορούσα, γιὰ νὰ εἶμαι ἀντίλαλος δικός σου. Γιατί, κι' ὅταν μιλάς ἐσύ, ἕνας λαὸς ὀλόκληρος τὰ λόγια σου στὰ ψιθυρίζει. Κάθε σου ἱστορία, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνης, τοῦ γένους εἶναι ποίημα. Δὲν εἶσαι γυναίκα, εἶσαι ἡ Φῆμη ἡ διαλαλήτρα· δὲν ἔχεις τίποτε σαρκικό, εἶσαι ψυχὴ μονάτη· τὰ μάτια σου ποτὲ δὲν ἠσυχάζουν, ποτὲ δὲ σκοτιδιάζουν. Ὅσα λές, τὰ βλέπεις ὀλοζώντανα μπροστά σου, κι' ὅσα βλέπεις, καθὼς τὰ βλέπ' ἡ Φαντασία τὰ θωρεῖς. Γι' αὐτὸ εἶναι καὶ τὰ λόγια σου ὀλοζώντανα, σοφὴ κ' ἡ γλῶσσα σου, ἀπλὴ κι' ἀγράμματη γυναίκα. Μὲ μαγνητίζουν τὰ μάτια σου καὶ μὲ μαγεύουν τὰ λόγια σου, καὶ νοιώθω κάτι τί, πού μέρα τὴν ἡμέρα μὲ δένει πιὸ σφιχτὰ μ' ἐσένα. Ἐσὺ μὲ πρωτοτραγούδησες μωρὸ στὴν κουνια τὰ ὕστερὰ τὰ λόγια, πού θ' ἀκούσω στὴν κλίνη τοῦ θανάτου, θέλω νὰ βγοῦν ἀπ' τὸ δικό σου στόμα.» — Στοχαστικὴ διαβαστή μου, καὶ σὺ ὅπως κ' ἐγὼ παιδί τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, καταλαβαίνεις ποιὰ εἶναι ἡ Χρυσραυγῆ. Εἶναι ἡ θεοστάλαχτη δημοτικὴ παράδοση, ἡ σωστὴ Ἑλλάδα μας, πού τόσον δυοορφα τὴ δοξολογεῖ παραπάνω ὁ Ποιητῆς. Μάθε κ' ἕνα μυστικὸ, διαβαστή μου! Τὴν ἱστορία τοῦ Μήτρου Ρουμελιώτη ἀπὸ τὸ Θαλασσοχώρι, πού ὀλόγουρά της κλωθογυρίζει τὸ διήγημα «Θάνατος Παλληκαριοῦ», τὴν ἔμαθε ὁ Ποιητῆς ἀπὸ τὴν Κυριὰ του, τὴν κυρία Μαρία Παλαμᾶ κ' ἡ κυρία αὐτὴ πάλι τὴν ἱστορία τοῦ Μήτρου Ρουμελιώτη, τ' ἀξίου παλληκαριοῦ, τὴν ἄκουσε ἀπὸ τὸν ἀδερφό της, τὸν Παντελῆ Βάλβη, τὸν ἀξιωματικὸ τῆς χωροφυλακῆς ⁽⁴⁾.

«**Ποιὸς εἶναι ὁ πρῶτος τῶν ζώντων συγχορῶν Ἑλλήνων Ποιητῶν**». Ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ ρῶτημα κάλεσε τοὺς Ἕλληνες ποιητὲς καὶ πεζογράφους νὰ ψηφίσουν ἢ ἐφημερίδα «Τὸ Ἄστυ» ⁽⁵⁾ Ἐφορευτικὴ ἐπιτροπὴ τῆς ἐκλογῆς, πού κράτησε ὀλόκληρες βδομάδες, ἦταν ὁ μόνος κι' ἀλοίμονος ὁ Ν. Ἐπ[ισκοπόπουλος] ⁽⁶⁾. Θύμιζε στοὺς ψηφοφόρους αὐτὸς ὁ Ζακυνθινὸς παράξενος λογογράφος, πῶς καὶ στὴν Ἀγγλία ὑπῆρ-

⁽¹⁾ = στίχοι ἀπὸ τὸ τραγούδι: «Τὸ δαχτυλίδι τοῦ ἀρραβῶνος» = «Παράμερη Ζωὴ» = «Τὰ Μάτια τῆς Ψυχῆς μου», ἔγδ. Α', σελ. 79.

⁽²⁾ Πρβλ. παρακάτω σελ. 79α κ.ε.

⁽³⁾ Πρβλ. παραπάνω σελ. 31β, 71β.

⁽⁴⁾ Πρβλ. παραπάνω, σελ. 36α.

⁽⁵⁾ Ἄρθ. 2909 (= 18 τοῦ Δεκ. 1898) σελ. 2.

⁽⁶⁾ Κοίταξε παρακάτω, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸ περιοδικὸ «Τέχνη».

χαν κι' άλλοτε και τότες οἱ ἐκλεχτοὶ κ' «ἐ-
στεμμένοι» ποιητὲς και στὴ Γαλλία κοντὰ
στὴ δημοκρατία στεκόταν ἀτράνταχτὸ ἕνα
ποιητικὸ πριγκιπάτο στὴν ἀκόλουθη σειρά:
Οὐγκώ — Δελίλ — Βερλαῖν — Μαλαομὲ —
Διέρξ (ὁ τελευταῖος ἀνέβηκε στὸν πριγκιπικὸ
θρόνο λίγες μέρες προτοῦ «Τὸ Ἄστν» ὁ-
ρίσει τις Ἑλληνικὲς ποιητικὲς ἐκλογές). Ἄ-
ξίζουν, πιστεύω, διαβαστὴ μου, νὰ προσέ-
ξης μερικὰ λόγια, παρμένα ἀπὸ τὰ σκετικὰ
ψηφοδέλτια. «Ἄν ἐνὸς μόνου νεωτέρου Ἑλ-
ληνος Ποιητοῦ ἦτο δυνατόν νὰ σώσω ἐκ
γενικῆς πυρκαϊᾶς τὰ ἔργα, — γράφει στὸ ψη-
φοδέλιό του ὁ Ἐ. Ροῖδης, — θὰ ἐπροτίμων
ἀδιστακτικῶς τὰ τοῦ Σολωμοῦ, ὡς τὰ μᾶλ-
λον ὁμοιάζοντα ἢ και τὰ μόνυ ὁμοιάζοντα
ὄχι μόνον κατὰ τὰς ἰδέας, ἀλλὰ και κατὰ
τὴν ἀκουστικὴν ἀπόλαυσιν πρὸς τοὺς μεγά-
λους Ἰταλοὺς ποιητάς. . . Ἐκ δὲ τῶν ζών-
των σήμερον ποιητῶν προτιμῶ τὸν Σουρῆν,
ἂν ὄχι διὰ τὴν πρωτοτυπίαν τῶν νοημάτων
ὡς τὸν κάλλιον παντὸς ἄλλου, κατορθώνον-
τα νὰ ἐκφράσῃ ἀκριβῶς και ζωηρῶς ὅσα
ἔχει νὰ εἴπῃ. . .» παρακάτω ὁ πικρόχολος
ψηφοφόρος μαυρίζει τοὺς τότε ποιητὲς τῆς
Νεωτάτης Σχολῆς, γιατί τοὺς παίρνει γιὰ
σκοτεινοὺς και ἀκατάληπτους (¹). «Ἐκ τῶν
ποιητῶν τῆς χθὲς — γράφει στὸ ψηφοδέ-
τιό του ὁ Γρ. Ξενοπούλος — προτιμῶ τὸν
Μαρκοράν, ἐκ τῶν ποιητῶν τῆς σήμερον
προτιμῶ τὸν Παλαμᾶν, και ἐκ τῶν ποιητῶν
τῆς αὔριον προτιμῶ τὸν Γρυπάρην, ἂν δὲν
ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ ψηφίσω παρὰ ἕνα μόν-
ον, τότε ψηφίζω τὸν Παλαμᾶ». Ὁ Πέ-
τρος Βασιλικὸς (= Κωνστ. Χατζόπουλος)
ἔγραψε πολὺ μεγάλο και ζουμερὸ ψηφοδέ-
τιο· ἀφοῦ μιλεῖ γιὰ τὸν Ἄρ. Προβελέγγιο
και τὸ Μαρκορά, ἀναγνωρίζει πῶς «στὸ
ἔργο. . . τοῦ Κ. Παλαμᾶ παίρνει νέα ζωὴ
και νέα κάλλος, δυναμώνεται μ' ἐντονώτερα

και συνθετώτερα στοιχεῖα, ἢ [Σολωμικὴ]
παράδοση. . . Ἄκομη ἐκεῖνο πού ξεχωρίζει
κι' ἀναδείχνει περισσότερο τὴ φυσιογνωμία
τοῦ Παλαμᾶ εἶναι ἡ ἀναντίρρητη ἐπίδρασή
του στὴ νέα γενεά. Ἄν εἶναι γνώρισμα τῆς
σημερινῆς ποίησης μιὰ προσπάθεια νὰ ξε-
φύγῃ ἀπὸ τὸ συνηθισμένο και τὸ μικρό-
χαρο, νὰ σηκωθῆ ψηλότερα ἀπὸ τὴν κοινὴν
ἀντίληψη, ν' ἀφήσῃ τις καθημερινὲς ἐντυ-
πώσεις και τὰ συνηθισμένα περιστατικὰ τῆς
ζωῆς στὴ δικαιοδοσία τοῦ ἔμμετρον ἢ ὄχι
ρεπορτάζ ὅπου ἀνήκουν, νὰ ξεχωρίσῃ τὸ
πεζὸ στοιχεῖο ἀπὸ τὸ ποιητικὸ νόημα και
τὸ κοινὸ αἶσθημα ἀπὸ τὴν ποιητικὴ συγκί-
νηση, στὸ παράδειγμα τοῦ Παλαμᾶ και
στὴν πολύτροπη δράση του χρεωστιέται
πιο πολὺ παρὰ σὲ κάθε ἄλλον. Γιὰ τοῦτο
δὲν αἰσθάνομαι κανένα δισταγμὸ δίνοντας
τὴν προτίμησή μου στὸν ποιητὴν τῶν Μα-
τιῶν τῆς Ψυχῆς μου, ὅπως θὰ τὴν ἔδινα
στὸν ἀγαπητό μου Πορφύρα γιὰ τὸν εἰλι-
κρινέστερο και μουσικώτερο τόνο τῆς ἔμ-
πνευσῆς του, ἂν ἦταν ζήτημα νὰ ἐκλέξω
μεταξὺ τῶν νεωτέρων» (²).

Πολὺ σωστὰ δικαιολογεῖ τὴν ψηφο του
ὁ Παῦλος Νιρβάνας (³). «Τὸ [σφαιρίδιον]
ρίπτω ἀνεπιφυλάκτως εἰς τὴν κάλπην τοῦ
κ. Κωστῆ Παλαμᾶ. Ἄν τώρα μοῦ ἐπιτρέ-
πετε νὰ σταθῶ ὀλίγον ἔμπρὸς εἰς τὴν κάλ-
πην αὐτὴν, θὰ τὸ κάμω εὐχαρίστως. Ἡ ψη-
φος μου ἐπῆρε ἤδη τὴν θέσιν της. Ψηφί-
ζω τὸν ποιητὴν τῶν «Ἰάμβων και Ἄνα-
παίστων» ἀκριβῶς, ὑποθέτω, διὰ τὸν λόγον,
διὰ τὸν ὅποιον εἰς μίαν καθολικὴν ψηφο-
φορίαν θὰ ἔπαιρνε τὰς ὀλιγωτέρας ψη-
φους. . . Ψηφίζω. . . τῶν ποιητῶν τῶν
«Ἰάμβων και Ἄναπαίστων» δι' αὐτὸν ὁ-
κριβῶς τὸν λόγον, διὰ τὸν ὅποιον ὠνομά-
σθη σκοτεινὸς και ἀκατάληπτος. . . Πρέπει
νὰ γίνῃ διάκρισις τῆς σκοτεινότητος τῆς
καλλιτεχνικῆς ἀπὸ τῆς σκοτεινότητος ἐνὸς
αἰνιγματος, θὰ ἦτο ἀστεῖον νὰ ζητῆ κανεὶς
μίαν λύσιν ἀπὸ ἕνα ποίημα, ὅπως τὴν ζη-
τεῖ ἀπὸ ἕνα αἰνιγμα. . . Ψηφίζω ἀκόμα τὸν
Κωστῆ Παλαμᾶν, διότι περισσότερο ἀπὸ
τὸν Μαρκοράν και τὸν Προβελέγγιον πα-
ρουσιάζει ἕνα σύστημα ποιητικόν, σύστημα

(¹) «Τὸ Ἄστν», ἀρθ. 2909 (= 18 τοῦ Δεκ. 1898)
σελ. 2. — Ὁ Πέτρος Βασιλικὸς στὸ περιοδικὸ ἢ
«Τέχνη» τόμ. Α', τεῦχος Γ' (Γεν. 1899) σελ. 69-70,
σ' ἕνα σημείωμά του μετὰ τὸν τίτλο «Τὸ φιλολογικὸ
ζήτημα τοῦ «Ἄστεος», τὰ βάνει μετὰ τὸν Ἐ. Ροῖδη
γιατί ψηφίσε τὸ Σουρῆ κι' ἀνάμεσα στάλλα γρά-
φει: «Τὰ ὄπλα του [= τοῦ Ἐ. Ροῖδη] δανεικὰ
πάντα κι' ὄργανά του ξένες ἰδέες. Μία δημιουργία
και μία πρωτοτυπία πού χαρακτηρίζει τὸν καλλι-
τέχνη ἢ τὸ φιλοσόφου τοῦ εἴλεψε. Ἐνα εἶδος sa-
vant, μὰ στενόμυαλου και πισσοδρομημένου πλέον
savant.»

(²) «Τὸ Ἄστν», ἀρθ. 2909 (= 18 τοῦ Δεκ.
1898) σελ. 2.

(³) «Τὸ Ἄστν», ἀρθ. 2911 (= 20 τοῦ Δεκ.
1898), σελ. 2.

ιδέας και ῥυθμοῦ και γλώσσης ποιητικῆς διότι ἔδωκεν ἀκόμη μίαν διεύθυνσιν εἰς τὴν νεοελληνικὴν ποίησιν και ἐγέννησε μίαν ἀντίδρασιν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν προβάλλει σήμερον ἀριστοκρατικὴ και εὐχαρακτήριστος ἡ ποίησις τοῦ Πορφύρα, τοῦ Γρουπάρη, τοῦ Βασιλικοῦ, τοῦ Μαλακάση. Μοῦ ζητεῖτε τὴν ψῆφον μοῦ διὰ τὸν πρῶτον σύγχρονον ποιητὴν. Ψηφίζω τὸν κ. Κωστὴν Παλαμᾶν.»

Ξανατυπώνουμε δὴ ὁλόκληρο τὸ ψηφοδέλτιο τοῦ Λάμπρου Πορφύρα (1): «Δίχως ἄλλο ὁ Κωστὴς Παλαμᾶς [εἶναι ὁ πρῶτος ποιητὴς τῆς Ἑλλάδας μεταξὺ τῶν ζωντανῶν σ' ἐκείνη τὴν ἐποχὴ]. Τὸ σκοτεινὸ μεγαλεῖο τοῦ λόγου του και οἱ συμφωνίες οἱ σοφῆς τῶν ρυθμῶν του, ἐσφιχτόδεσαν μέσα τους τὴν ὑψηλὴ μουσικὴ σκέψη, τὴν πλέον ὁμορφὴ και τὴν πλέον πρωτάκουστη. Καὶ εἶναι ἡ ποίησὶς του γιὰ μᾶς κάτι, σὰν τὸ ἀνοιγμα τὸ πρῶτὸν

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

τοῦ παραθύρου, ποὺ κελαιδεῖ τόσο θαυμαστά, στὸ βιβλίον του κάπου, ἕνας γοργὸς ἱμνος ἀγκαλιασμένος τὸν χαριτωμένον ἀνάπαιστον(2). Εἶναι γιὰ τὴν ποίησὶς μας κάτι σὰν πρῶτὸν ἀνοιγμα τοῦ παραθύρου. Ἐξοριξε φῶς. Καὶ τὸ φῶς τὸ νέον, τὸ φῶς τὸ δροσερόν, ποὺ ἐγλύστησε μέσα κι' ἐπλημμύρησε τὸν μισοφωτισμένο περίβολο τῆς τέχνης, ἀνέδειξε λαμπρότερα τὰ ἱερά συντρίμματα τοῦ Σολωμοῦ και τὶς σκληρῆς γραμμῆς τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Κάλβου. Κι' ἀκόμα ἐξαπλώθηκε μακρύτερα, κι' ἀχτινοφώτισε τὸ σκοτεινὸ ἕως τώρα μονοπάτι τῆς νέας μας τέχνης. Δίχως ἄλλο ὁ ποιητὴς τῶν «Ἰάμβων και Ἀνάπαιστων» εἶναι και ὁ κατ' ἐξοχὴν ποιητὴς μας.»

Τοῦ Μύτου Μαλακάση τὸ ψηφοδέλτιο, μακρόσυρτο κι' αὐτὸ και γεμάτο ἀπὸ σκέψη γιὰ τὸ ζήτημα *Ποίηση - Ανάγκη*, τε-

(1) Στὸ ἴδιο μέρος.

(2) Εἶναι ἀπὸ τὸ τελευταῖο δωδεκάστιχο τῆς συλλογῆς «Ἰάμβοι και Ἀνάπαιστοι» (Α' ἐγδ. σελ. 45).

λειώνει μὲ τὶς λέξεις: «Και τώρα ψηφίζω τὸν κ. Κωστὴν Παλαμᾶ»(1).

Ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου ἐξοριξε τὴν ψῆφο του σὲ μιὰ κάλη, ποὺ εἶχε μαζί τὰ ὀνόματα τοῦ Μαρχοῦ και τοῦ Παλαμᾶ: «Δὲν ἤμπορῶ — κράζει ὁ ψηφοφόρος — παρὰ νὰ ψηφίσω και τοὺς δύο! Ἐν τῇ συνειδήσει μου ἔχουν κάμει μικτὸν συνδυασμόν»(2). Κοντολογίς ὁ Κώστας Πασαγιάννης ψηφίζει «τὸν ποιητὴν τῶν Ἀρχαίων Θεῶν και τῶν Ἰάμβων και Ἀνάπαιστων»(3). Στὶς 3 τοῦ Δεκ. 1898 ἦρθε στὸ τμήμα τὸ ἐκλογικὸ και ψηφίσε ὁ Κωστὴς Παλαμᾶς. Τί ἔγραφε τὸ σχετικὸ ψηφοδέλτιο(4) πρέπει νὰ διαβάσῃ κάθε φίλος τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας.

Ὁ ἀκέρειος Μωραΐτης Ἀντρέας Καρκαβίτσας γράφει στὸ ψηφοδέλτιό του: «Ἐπιθετῶν πὺξ δὲν παίρνετε και τὸν Σουρῆν εἰς τὴν ἐρώτησίν σας. Ἐκεῖνος εἶναι πρῶτος εἰς τὸ εἶδος του,

ἀπαράμιλλος, και τὸ Πανελλήνιον ἔχει τρανολαλήσει τὴν γνώμην του περὶ αὐτοῦ. Τώρα οἱ ἄλλοι Μαρχοῦ, Προβελέγγιος, Δροσίνης, Μαριζώκης, Πολέμης, ὅλοι ἔχουν τὸ ποιητικὸν τους ἄλαντον ἀφιλονίκητον και ἡ νεοελληνικὴ ποίησις πολλὰ τοὺς χρεωστεῖ. Ὁ Παλαμᾶς ὅμως νομίζω, ὅτι βλέπει κάπου μακρύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀγωνίζεται ν' ἀνεβῆ κάπου ψηλότερα. Οἱ ἀγῶνες του μὲ κάνουν νὰ μαντεύω τὸν ποιητὴν ἀνώτερον ἀπὸ τὰ ἔργα του και τὸν προτιμῶ»(5). Διάβασε τώρα και τὸ κοροϊδευτικὸ ψηφοδέλτιο τοῦ Ι. Γρουπάρη, ποὺ τότε ἦταν σχολάρχης στὴ Σίφνο: «Πιστεύω νὰ εὐρίσκω-

(1) «Τὸ Ἄστυ», ἀρθ. 2911 (= 20 τοῦ Δεκ. 1898) σελ. 2.

(2) «Τὸ Ἄστυ», ἀρθ. 2914 (= 23 Δεκ. 1898) σελ. 2.

(3) Στὸ ἴδιο μέρος.

(4) Βρίσκεται στὴν ἐφημ. «Τὸ Ἄστυ», ἀρθ. 2921 (= 31 τοῦ Δεκ. 1898) σελ. 2, και προχειρότερα στοῦ Κωστὴ Παλαμᾶ τὰ «Πρῶτα κριτικά», σελ. 196-198.

(5) «Τὸ Ἄστυ», ἀρθ. 2921 (= 31 Δεκ. 1898) σελ. 2.

μαι εἰς τὸ βάθος τῆς ἰδέας σας, ἐὰν ἐν πρώτοις ἐκφράσω τὴν ἀμφιβολίαν μου περὶ τῆς σοβαρότητος, τὴν ὁποίαν θ' ἀποδίδετε εἰς τὴν φιλολογικὴν σας αὐτὴν «ψηφοφορίαν». Ὅταν ἅπαξ μείνωμεν σύμφωνοι ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου, δὲν θὰ δυσκολευθῶ πολὺ ν' ἀπαντήσω εἰς τὴν ἐρώτησίν σας. Μόνον, παρωδῶν τὴν γνωστὴν ἱστορίαν τῶν ἀριστείων τῶν Σαλαμινομάχων, θὰ δώσω ἀνεπιφυλάκτως μίαν δευτέραν μου ψηφον ὑπὲρ τοῦ πειητοῦ τῶν «Πατριδῶν» καὶ τοῦ «Τάφου», ἀφοῦ ἔχω τὴν ἐλπίδα, ὅτι καὶ οἱ λοιποὶ συνάδελφοί μου, μὲ τὴν αὐτὴν ἢ οἰανδήποτε ἄλλην *usinuation* [γρ.: *insinuation*] θὰ διαφύγωσι τὸν μεταξὺ τῆς μετροφοροσύνης καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ τῶν σκόπελον...» (1)

Ἐνα ψηφοδέλτιο μ' ἓνα σονέττο ἔρχεται ἀπὸ τὸ μεγαλόκαρδο πολεμιστὴ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἡπειροῦ:

Περὶ Στεφάνου

Τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ μονάχα πρέπει βασιλικὸ τοῦ τραγουδιοῦ στεφάνι
μὲ τὴ λαλιά του, ἰδέες, νὰ ξαναῦφάνη
στέργει ἢ ἀρχαία Μοῦσα τὰ χρυσὰ τῆς ἔπη.
Βάσκαμα ἀχρεῖο τὴ δάφνη του δὲ σέπει
προαιώνιες Μοῖρες ἔχουν τὴν μοιράνην
χολὴ δασκάλων δὲ θὰ τὴ μαράνην
ἀπ' τὰ εἰδωλά τους δὲ θὰ μείνη ρέπι.
Κι' ἂν ἄλλωνῶν τῆς Τέχνης τὸ παράσημο
δόση ὁ Λαός, μὰ ὡς ρῆγα θὰ φιλέψη
τὸ Μαρκοῦ, λογιάζω, τὸ Γεράσιμο,
ποῦ δὲ γεράζει. Ἡ ποίηση ἄς βασιλέψη!
Μὲ γενικὲς ἀπόλυτες καὶ ἰσόκωλα
ἀντίς νὰ πᾶμε ἔμπρός, πᾶμε πισόκωλα (2).

(1) Στὸ ἴδιο μέρος. — Ἐπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἔγραψε ὁ I. N. Γρουπάρης: «Γιὰ μένα ὁ Παλαμᾶς εἶναι τὸ δεύτερο στὴν ποίησίν μας σκαλοπάτι, ἔπειτα ἀπὸ τὸ Σολωμό, τὸ πρῶτο. Δὲν κάνω ἀξιολογικὴ διαβάθμιση μεταξὺ τῶν. Θέλω ἀπλῶς νὰ πῶ, πῶς δὲ βλέπω ἐγὼ ἄλλο ποιητικὸ ἀνάστημα, ποῦ μὲ τίς ἴδιες ἀξιώσεις νὰ μπορῆ νὰ πάρῃ σταθμοῦ θέση ἀνάμεσα στοὺς δυό τους. Φτάνει ὁ Παλαμᾶς νὰ γεμίση μόνος του ὅλο τὸ διάστημα, ἀπὸ τὸ Σολωμό ὡς σήμερα καί, μὲ κάθε ἀνθρώπινη πρόβλεψη, γι' ἀμέτρητα χρόνια ἀκόμη νὰ τὸ γεμίζη. Τοῦ δογματισμοῦ μου φυσικὰ τὴν εὐθύνη τὴν κρατῶ ὀλάκερη γιὰ τὸν ἑαυτό μου» (περιοδικὸ «Ἑλληνίς», 1936 σελ. 80).

(2) «Τὸ Ἄστν» ἀρθ. 2927 (=7 τοῦ Γεν. 1899) σελ. 2. — Περὶ. Ἄπαντα Λορέντσου Μαβίλη

Καὶ τὸ σονέττο δὲν ἔχει καμιὰ ὑπογραφή ὀλόκληρη, μόνον ἓνα: *M.* Ξεχωρίζεις, ἀμέσως, στοχαστικὴ διαβαστὴ μου, τὸν Λορέντσο Μαβίλη, ποῦ στάθηκε πάντοτε ποιητῆς, ὅσο κι' ἂν ὁ ἴδιος παρουσιαζότανε τάχατες γιὰ *νιλεντάντης* κι' ἄλλου καὶ στὸ παραπάνω ψηφοδέλτιο. Ὁ Ἄλ. Πάλλης γράφει στὸ ψηφοδέλτιο: «Ἀπὸ τοὺς ζωντανοὺς ποιητάδες μας πιὸ καλὸ νομίζω τὸ Δροσίνη» (3). Ἀκολουθώντας τὸ Λορέντσο Μαβίλη, ὁ Ἀργύρης Ἑφταλιώτης ψηφίζει μ' ἓνα τετράστιχο:

Ὁ μεγαλύτερος ποῦ ζεῖ,
καὶ ποιητῆς κι' ὄλα μαζί,
εἶν' ὁ ἐπίγειος Θεός,
ποῦ λέγεται Λαός (4).

Ὁ Γιάννης Καμπύσης στέλνει τὸ ψηφοδέλτιό του ἀφ' τὸ Μόναχο τῆς Γερμανίας: «Ὁ Πορφύρας μου βέβαια τὸ δείχνει ὀλοφάνερα πῶς ἡ λυρική τοῦ γαλανοῦ μας τοῦ τόπου θὰ δῆ μιὰ μέρα τὸ φῶς ποῦ πρέπει ὅμως σήμερα πῶς νὰ τὸ πῶ; ὁ Παλαμᾶς εἶναι ἡ φυσιογνωμία, ποῦ ὀφείλει νὰ συγκεντρώσῃ τὴν καθολικὴ ἐκλογή» (5). Ὁ Δ. Ταγκόπουλος ψηφίζει τὸν Κωστὴ Παλαμᾶ, ποῦ τὸν «θεωρεῖ ὡς τὸν πρῶτον μεταξὺ τῶν ζώντων ποιητῶν, οἱ ὁποῖοι ἀνεφάνησαν ἀπὸ τότε, ποῦ ἐλευθερώθηκε ἡ Πατριδα μας ἕως σήμερα» (6). Ὁ θεὸς μου, ὁ Θόδωρος Βελλιανίτης, ποῦ ἔδωκε τὸν ψῆφο του στὸ Μαρκοῦ, τελειώνει τὸ ψηφοδέλτιό του μὲ τὰ λόγια:

«Ἐὰν ἐπιτρέπετο νὰ ἐκφράσω τὴν λύπην μου διὰ τὴν ἐνσκήψασαν φιλολογικὴν χολέραν, ἣτις καλεῖται συμβολισμός, θὰ ἐξέφραζα ταύτην μόνον, διότι προσέβαλε καὶ τὸν Παλαμᾶν, τὸν ποιητὴν τοῦ μέλλοντος, παρ' οὗ τόσα ἠλπίσαμεν, ὅταν ἔγραφε «Τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος του», καὶ «Τὰ μάτια τῆς Ψυχῆς του» (7).

(3) Ἀλεξάντρια, ἐγδ. β'. Ἡλία Βουτιερίδη στὴν «Ἰόνιο Ἀνθολογία», τόμ. Δ', ἀρθ. 36 (Μάρτης 1930) σελ. 22 - 23.

(4) «Τὸ Ἄστν», ἀρθ. 2927 (=7 τοῦ Γεν. 1899) σελ. 2.

(5) Στὸ ἴδιο μέρος.

(6) Στὸ ἴδιο μέρος.

(7) Στὸ ἴδιο μέρος.

(8) «Τὸ Ἄστν», ἀρθ. 2912 (=21 τοῦ Δεκ. 1898) σελ. 2.